

פרישת וארא

שמות פרק ו

- (י) ונדבר ה' אלי'משה לאמר:
- (יא) בא דבר אלי'פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו:
- (יב) ונדבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא ישמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני עבד עשתיים:
- (יג) ונדבר וינק אלי'משה ואל'פרעה ואל'בני ישראל ואל'פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים:
- (יד) אלה ראשי בתי אבותם בני ראובן בפר ישראל חנוך ופלוה חזון וקרמי אלה משפחת ראובן:
- (טו) ובני שמעון ומואל ומיזן ואהל ויכין ואחר ושאר בוד'מקנענית אלה משפחת שמעון:
- (טז) ואלה שמות בני לוי לתלתם גרשון וקהת ומררי ושני בני לוי נפגע ושלשים ומאת שנה:
- (יז) בני גרשון לבני ושמעי למשפחתם:
- (יח) ובני קהת שמרים ויאלתר ותברון ועזיאל ושני בני קהת שליש ושלשים ומאת שנה:
- (יט) ובני מררי מחלי ומושי אלה משפחת הלוי לתלתם:
- (כ) וינק עמלם אתיוסףד דדתו לו לאשה ונקלד לו את אהרן ואת'משה ושני בני עמלם נפגע ושלשים ומאת שנה:
- (כא) ובני יצחק קרן נפג ויכרי:
- (כב) ובני עזראל מישאל ואלעזר וסמרי:
- (כג) וינק אהרן את'אלישבע בת'עמינגב אהות נחשון לו לאשה ונקלד לו את'נחל ואת' אבילה את' אלעזר ואת'איתמר:
- (כד) ובני לרז אסיר ואלקנה נאביאסף אלה משפחת הקרתי:
- (כה) ואלעזר ברי'אהרן לקחלו מבנות פטיאל לו לאשה ונקלד לו את'פונחס אלה ראשי אבות הלויים למשפחתם:
- (כו) הוא אהרן ומשה אשר אמר וינק להם הוציא את בני ישראל מארץ מצרים עלי אבותם:
- (כז) הם המדברים אלי'פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן:
- (כח) ויהי פיום דבר ה' אלי'משה בארץ מצרים:
- (כט) ונדבר ה' אלי'משה לאמר אפי' ה' דבר אלי'פרעה מלך מצרים את בלי'אשר אני דבר אלי':
- (ל) ונאמר משה לפני ה' הן אני עבד עשתיים ואיך ישמע אלי' פרעה:

רש"י

(יד) אלה ראשי בית אבותם - מתוך שהזמק ליהם שבטו של לוי עד משה ואהרן, בשביל משה ואהרן התחיל ליהסם דרך ועלדותם מראובן. [ובפסיקתא רבתי ראיתי לפי שקנטרם יעקב אבותם לשלשה שבטים הללו בשעת מותו, חזר הכתוב ויהסם כגון לבדם לומר שחשובים הם]:

אברהםאל

אלה ראשי בית אבותם וכו' עד ואני אקשה את לב פרעה. כמו שלכבוד אברהם וכו' הכתוב בסדר נח הזוהרות הראשונים שקדמותו כן לכבוד משה ואהרן וכו' הכתוב בכאן יחס ויהסם אבותיהם וכו' ש אלה ראשי בית אבותם שאינו חוזר לעם ישראל כמו שחשב הראב"ע שאם כן היה לו לזכור כל השבטים אלא שרצה הכתוב לזכור ראשי בית אבות משה ואהרן כדי להודיע שאבותיה' כולם היו קדושים וראי השם והושבי שמו מאברהם יצחק ויעקב לוי קתת עמרם משה ואהרן והנה לא התחיל ספור היחס הזה מזכרון לוי בלבד והתחיל מראובן להודיע שלא היה שם משוא פנים בדבר ושלא נבחרו משה ואהרן לשליחות הזה מפני שאר בני ישראל רק מפני שנמצא אתם שלמות וזכות מזולתם ולכן בחר הש"י בהם ומפני זה עשה הכתוב התפיש מתחילת השבטים והתחיל מראובן כי הוא הבכור וזכר שהיו ראשי בית אבותם חנוך ופלוה חזון וקרמי. ועבר מהם כי לא נמצא בהם איש וראוי והגון לשליחות ולסבה זו גם כן לא מנה שני חיי שום אחד מהם כמו שהוא המנהג בספורי התורה... ואח"כ הזכיר שמעון וראשי בית אבותיו ומיזן ויכין. ועבר מהם גם כן וכשבא לג' ואמר ואלה שמות בני לוי לתלתם גרשון וקהת ומררי ראה את לוי ראש יהסם צדיק לפניו לעזון המבוקש ולכן דקדק לספר שני חיייו כמו שאמר ושני חיי לוי כאלו אמר השם סבר מצאתי איש

כלבמי ראוי שיצאו ממנו מלך ונביא. ואמר בני גרשון לבני ושמעי למשפחותם וגו' ולא הזכיר מנין שני הייתם כי לא היו ראויים אליו. אמנם אמר ובני קהת עמרים ויצחקר וחברון ועוזיאל ושני חיי קהת כלומר זהו הנמשך אחריו אביו והזדומה לו וזהו הוא סימן שימצא בבניו בחיר ה' וצותה נפשו וזכר ובני מדרי מחלי ומישי להורות שגם בהם לא מצא איש לענין הזה ולכן אמר ויקח עמרים את יובבד דודתי ותלד לו את אהרן ואת משה כי הם היו השלמים אשר בחר ה' בהם ולחשיבותו גם הוא כאבותיו אמר בו ושני חיי עמרים וגו'. ואמר ובני יצחק קרה ונפג וגו'. ובני עוזיאל מישראל וגו'. ולא חשב שגותם לאותה סבה שזכרתי ר"ל שלא מצא בהם איש ראוי והגון לשלימות הגדול הזה. ואחר כך אמר ויקח אהרן את אלישבע וגו' מפני כבוד הכהונה להודיע שהיו בניו מצד האב ומצד האם זרע בדרך ה' וכן זכר באלעזר בן אהרן לקוחי אשתו לכבוד פנחס כי פוזיאל היה אדם רשום בדור ההוא אם מזרע יוסף כדברי חז"ל. ואם מבנות יתרו הצדיק ועם זה השלים ראשי הלויים מפני כבוד השבט ההוא. סוף דבר כי מבני יעקב בגדול החל ולא נבחר לנבואה איש עד ליו ומבני לוי לא נבחר רק קהת וגם לא מבני קהת רק עמרים האמנם כל בני עמרים שרתה בהם רוח הקודש וכולם זכו לנבואה למלכות ולכהונה ובהשלימו לספר היחס הזה אמר הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים כלומר באופן הזה נבחרו שני האחים האלקיים ההמה וזכרם כפי תולדותם אהרן ראשונה שהוא הגדול ומשה אחריו כפי סדר תולדות' גם כפי זמני נבואותיהם כי הגה אהרן נבא ראשונה במצרים קודם שתבא הנבואה למשה ולפי שהיחס היה בא אחר הדבור שדבר הש"י אל משה ואל אהרן ויצוה אל בני ישראל ואל פרעה וגו' לכן נאמר כאן אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים רומז לאותו דבור שנא' לשניהם יחד האמנם עם היות שאמר הכתוב הוא אהרן ומשה והקדים אהרן כסדר תולדותם וזמני נבואותיהם הגה פערך מעלתם בעצמם ומדרגתם בנבואה אמר הוא משה ואהרן כי משה היה קודם בקדמות המעלה בנבואה ורשם אפס בן הכתוב בזה בשני האחים האלהים האלה שלש מעלות האחת ששניהם זכו לנבואה ועל זה הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם והב' אומין לבבם ועו"א הם המזכירים אל פרעה מלך מצרים. והג' הצלחתם בשליחותם ועו"א להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן רוצה לומר לענין ההוצאה היה העיקר משה ואהרן היה נטפל עמו ונמשך אחריו.

משך חכמה

(יג) ויצוה אל בני ישראל ואל פרעה (מלך מצרים) להוציא את בני ישראל (מארץ מצרים). ויתכן כי גם אז במצרים היו גדולי האומה אשר היו שרים נכבדים ואפרתים, והם היו משעבדים את בני ישראל לעבדים, שמכרו המצרים להם. ואולי היו המה השלושה שבטים - ראובן ושמעון ולוי - שהגהיגו שררה במצרים, כמו שאירא במדרש נשא פרעה יג. לוי שלא היה בשעבוד מצרים, ולכן לא נטל נחלה בארץ, וכן ראובן לא נטל רק בעבר הירדן, ושמעון נתקיים עליו "אתלקם ברעקב" כמו שפירש הרמב"ן. ומתם היו בני חורין הרבה ושדים, אשר היו משעבדים את ישראל הנמכרים להם מתממולה של פרעה. לכן צויה השם יתברך שבני ישראל גם פרעה יוציאו את בני ישראל מהשעבוד. ולכן סמך לזה יהוה השלושה שבטים, ומסיום 'הוא אהרן ומשה, (אשר אמר ה' להם) הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם" - שיהיו כל משפחה ושבט צבא בפני עצמו, ולא ישתעבדו ישראל זה לזה. ובנראה שלזה כיון הירושלמי ראש השנה פרק ג הלכה ה': "ויצוה אל בני ישראל", מה ציווה? - על פרשת שילוח עבדים [צונם לומר, שישלחו עבדיהם מישראל ששעבדו תחת ידם כמו שכתבתי] והוא הוא דכתיב 'כה אמר ה' אנכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוציאו אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמור, מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי (אשר ימכר לך, ועבדתם שש שנים ושלתו חפשי מעמך ולא שמעו אבותיכם אלי ולא היטו את אוזנם"), הנאמר בירמיה לג יעוין שם ודו"ק.

ויתכן לומר מדעת המדרש נשא, ששלושה שבטים אלו הנהיגו שררה במצרים, לפיכך נתיחסו כאן, על פי דאמור במכילתא (מסכתא דפסחא בא פרשה ה) דבשביל ד' דברים נגאלו, שלא שינו שמן לשיון (שלא נהשדו על העריות ולא על לשון הרע), והיו מצוינים לגוי והחזיקו עצמן לגרים, מפני שהיו מצפים לחשופת ה', שיעקב בידך אותם איש איש כמרכו בתלוקת הארץ, כמו שאמר "וירכבו על צידון וכו'" (בראשית מט, יג). אבל שלושה שבטים הללו, שיעקב רחוק, אילו היו משועבדים ככל אחיהם, היו מתערבים במצרים, והיו מלמך שאין להן חלק ונחלה בקרב ישראל, לפיכך נעשה השגחה מהשתעבד אותן בחומר ולבנים ודו"ק.

יש"י בראשית פרשת בראשית פרק א פסוק א

(א) בראשית - אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחילא [את] התורה אלא (שמרת יב ב) מתחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה [ישראל, ומה טעם פתחג בבראשית, משום (תהלים קיא ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גרים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסיים אתם, שבעשתם ארצות שבעה גרים, הם אימרים להם כל הארץ של הקודש ברוך הוא היא, הוא בראת ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו:

יש"י הירש

(יד - ל) מיד בולטת לעין הפסקת הסיפור על ידי סדר ייחוסן המתקע לאמצעותו, והמסתווים במלים: הוא אהרן ומשה וגו', הם המדברים וגו', הוא משה ואהרן; כמו וזים לחלוטין היו לנו אנשים אלה, ורק כאן היכרותם. ורק בפסוק כט ישוב התאור אל תחילת הסיפור, וחזור עליו וימשיכו!

הבה ונתבונן בסדר - דורות זה שלפנינו. אין הוא מצטמצם בייחוסו של משה ואהרן, אלא עובר הוא בקצרה על שני השבטים שקדמו לשבטם. וכן בשבטם, מלבד השתלשלות ייחוסם הישיר, גם זראה את ענפי המשנה, דודים ובניהם, דודי הורים ובניהם. וכך מואר שבטם בקשרו אל שבטים שקדמו לו; ומשפחתם וביתם, בקשריהם למשפחות ובתי קרובים, מדור קודם ומבני דורם. עוד יוגד לנו הגיל הגבוה, אליו הגיעו האב והסב, ולא עבר אפוא זמן רב ממותם ועד קומם של משה ואהרן. ועל פני חוג רחב זה של קרובים וידידים יצביע הכתוב על שניהם ויאמר ויתור ויאמר: "הוא משה ואהרן" - ביום דבר ה' אליהם! ואם נסיף ונתבונן במקום, בו ניתנה לנו הוכחה זו על ייחוסם וקשרי משפחתם, נגיע אולי לידי הבנת חשיבותו ומטרותו של כל הפירוט הזה.

עד הנה נכשלו מאמציהם של משה ואהרן לחלוטין. ואילמלא דברים שאירעו אחרי כן, לא היתה נחוצה הוכחה כה מדויקת לייחוסם ולקרבת משפחתם. אולם מעתה תחל שליחותם עשורה הנצחית, שליחות אשר כמותה לא מילא עוד בן - תמותה לפניהם, ואחריהם לא ימלא. מעתה נודעה חשיבות יתירה לעריכת רשימה מדויקת של ייחוסם וקרבתם, כדי להציג בזאת לכל הדורות, כי רגיל ואנושי הוא מקור מהצבתם, ורגיל ואנושי הוא טבע בריותם.

גם בתקופה העתיקה קרה שאנשים, שהצטיינו כמיטיבי טעם, ניטלה מהם אחרי מותם דמותם האנושית, ובגלל עלילות סאר "אלוהיות" זכו למוצא "אלוהי". הלא ידוע לנו על יהודי אחד מדור מאוחר יותר, שתשודת ייחוסו לא נמצאה בידו, והואיל ולא נמצאה, ויען כי הביא להם לפני האדם מעט ניצוצות - אור, שאך שאלם ממשוה האיש, הפך בעיני הגויים לברוא - אלוהים, ופסע היה להטיל ספק באלוהותו. משה שלנו היה אדם, נשאר אדם, ולעולם לא יהיה כי אם אדם. ובשעה שכבר קרנו פגור ממראה האלוקים, כבר הוריד הגורגה משמים וכפר הוליך בניסים את העם במדבר והגחילים נצחנות יח - ציווהו כאן ה' להציג את תעודת ייחוסו ולהצהיר בזאת על העובדה, כי: ביום דבר ה' אל - משה בארץ מצרים, הכל הכירו את הוריו ותורי הוריו, דודיו ודודותיו, דודניו ודודנותיו. את כל ייחוסו ואת כל קרוביו הכירו. זה שמונים שנה ידעוהו כבשר ודם, כסוף לטבע האדם על ליקוייו וחולשותיו, על דאגותיו וצרכיו, איש ככל יתר האנשים, בנייתם גולד וזנג. "הוא אהרן ומשה", "הם המדברים אל פרעה", "הוא משה ואהרן" - בשר ודם ככל אדם, ובחסם בחר ה' להיות לו לכלים בעשויות מלאכתו הגדולה; בשר ודם ככל אדם - והם מיצאו את מלאכתו הגדולה של ה'.

עדות - ייחוס זו נועדה אפוא לבטל מראש ולתמיד כל האלהה מוטעות, כל רעיון שוא על התגלמות האל בדמות אנוש. היא נועדה לקיים אמת זו: משה, גדול האדם בכל הדורות, היה אדם ורק אדם; ומעמדו לפני האלוקים לא היה מעבר להשגתם של אנשים בני תמותה. ועוד נועדה רשימת השמות להכחיש אשלייה אחרת, היפוכה של הראשונה ומסוכנת לא פחות ממנה. ומטעם זה לא הסתפק הכתוב בשלשלת הייחוס הישיר של משה ואהרן - יעקב, לוי, קהת, משה - אלא מנה גם את השבטים שקדמו ללוי, על צאצאיהם, וכן גם את יתר ענפי לוי. כי עדות - הייחוס, עם שקפעה כעובדה את טיבם האנושי של משה ואהרן, עלולה היתה להצמיח אמונה, כי כל אדם, ללא יוצא מן הכלל, יכשר להיות נביא. כביכול, אדם, הידוע כשוטה גמור היום, ישא מחר את דברו בשם ה'; כביכול, רוח ה' תשרה לפתע על בור ועם - הארץ, ויורהו לדבר בשבועים לשון. ואמנם תופעה זו של נביאות מדומה, או טענת נבואה, לא בלתי - שמרחה היא בתוגים אחרים. ובכל שנביא - היום תמוז היה מוגבל בשכלו ובעור מדעת, כן תהיה לדעתם תמורה פתאומית זו עדות ברורה לבחירה אלוקית. ובכך גם אשלייה מסוכנת זו תושמה לאל על ידי רשימה משפחתית זו. אמת, משה ואהרן היו בני אדם, אך ורק בני אדם: אולם הם היו בני אדם נבחרים. אילו רצה הקודש ברוך הוא לבחור במי

שזדמן אליו ראשונה, היו שבטים אחרים, מלבד לוי, באותו זמן לקבל שליחותו. ואם לוי - ענפים אחרים מלבד קהת, ואם קהת - בתים אחרים מלבד עמרם, ואם עמרם - הרי אהרן הבכור, כמדתו במשה, טוב הוא. אולם הקדוש ברוך הוא בחר לו את הראויים והמשופחים ביותר להיות שליחיו עושי דבריו, ולא יקרא לאדם אלא אם הגיע ליום מעלת האדם. לא אמרתם וינחק, כי אם יעקב היה לאמיתו של דבר מייסד בית ישראל. לא ראובן ושמעון, כי אם לוי היה לשפט הנבחר. לא אהרן ומרים, כי אם משה היה לשליח אלהים (וכן נראה רעיון זה בתמצית דברי תנ"ך על הפסוק 'הלא כתבתי לך שלשים' - משלי כב, ב; עי' תנחומא יתרו סי' י). לא יבחר אלא מי שבגד בפרות עצמו, עד היותו ראוי להיבחר.

כבר העירנו לעיל ב, יא - יב, כי לפי ההשקפה היהודית לא החלוש, לא הפתי ולא התלוי באחרים בבחירה להיות נושאי דות ה'. אדרבא, כגיבור, כחכם וכעשיר ויתרצב שליח ה' - עוד בגורם ייבחר; 'בריא' בגופו, ברוחו ובמעמדו החברתי. בגופו: למען לא יידאו ולא יוצאו הזיות חולניות כמראות אלהים, אשר תשגוזה אלי תבל רמאים בתעים. ברוח ברור: הואיל ורק משהגיע הרוח למעלת השלמות מבחינת ייעודו האנושי, עשוי הוא להבין ולמסור את דבר ה'. בריא במעמדו החברתי: הואיל ורק אדם בלתי - תלוי, אשר לא יתפוק ולא יבקש לעצמו דבר, יוכל להבין בני אדם ולהעריך מוצבים ללא כל פנייה, כראה לשליח ה'.

שמרת פרק ב: יב

וישן פה נבא נרא פי אין איש נכח אתהמקלי וישמנהו בקול: